

De udvidede læringsmål for børn og unge med synsnedsættelse 0-17 år i dagtilbud og skole

Handlingsanvisende vejledning til inkluderende fællesskaber og læringsmiljøer

SMÅBØRN 1-3 ÅR

DE UDVIDEDE LÆRINGSMÅL FOR BØRN OG UNGE MED SYNSNEDSÆTTELSE 0-17 ÅR I DAGTILBUD OG SKOLE

Handlingsanvisende vejledning til inkluderende fællesskaber og læringsmiljøer

Småbørn 1-3 år

Denne vejledning er et resultat af et nationalt netværksbaseret samarbejdsprojekt i Synssøjlen under DTHS, Danske Tale- Høre- Synsinstitutioner.

Projektets formål og organisering

Projektet har haft til formål at udarbejde en national vejledning, der understøtter de kommunale pædagogiske og specialundervisningsmæssige indsatser i relation til målgruppen af børn med synsnedsættelse i dagtilbud og folkeskole. Vejledningen har taget udgangspunkt i de formelle læringsmål på dagtilbud- og folkeskoleområdet. Med afsæt i Forløbsbeskrivelsen for børn og unge med alvorlig synsnedsættelse og aktuelt bedste viden er der udarbejdet såkaldte "udvidede læringsmål" i tilknytning til de formelle læringsmål. De udvidede læringsmål er omsat til specifikke indsatser, der har til formål at imødegå de centrale risikofaktorer ift. inklusion, som identificeret i Forløbsbeskrivelsen. Indsatserne er samlet i 9 vejledninger målrettet ledelse og det fagprofessionelle personale i dagtilbud og folkeskole, kommunale pædagogiske konsulenter, PPR, forældre/familier og støttepersoner. De 9 vejledninger er opdelt efter aldersspecifikke målgrupper for børn og unge i alderen 0-17 år samt deres forældre/familier.

Projektet har været organiseret med styregruppe, følgegruppe, tovholdere og projektsekretariat for at understøtte kvalitetssikring, geografisk og institutionel spændvidde samt relevant praksisforankring.

Styregruppe

- Formand: Kenn Steen Andersen, centerleder, Synscenter Refsnæs
- Berit Houmølle, Vicecenterleder og Skoleleder, Synscenter Refsnæs
- Kristian Mainz, Centerchef, Kommunikationscentret Region Hovedstaden
- Per Nielsen, Forstander, Vordingborg Synscentral
- Ole Dybdahl Kristensen, Afdelingsleder, Center for Kommunikation og Undervisning, Skive-Viborg
- Marie Fasmer, Afdelingsleder, Institut for Blinde og Svagsynede
- Lis Fløe Pedersen, Afdelingsleder, Center for Kommunikation og Velfærdsteknologi, Odense
- Bente Ellegaard, Forstander, Center for Specialundervisning til Unge og Voksne, Kolding

Tværasektoriel og professionel følgegruppe

Følgegruppen har haft til formål at kvalificere og give input til projektet og har bestået af:

- Signe Danø Andersen, Faglig Leder, Center for Handicap og Psykisk Sårbarhed, Socialstyrelsen
- Pia Bille, Socialchef, Socialområdet, Region Sjælland
- Louise Bøttcher, Lektor, PhD, Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU)
- Berit Bøg Gommessen, Pædagog, Dagtilbud, Odense Kommune
- Steen Grønning, Afdelingsleder, Munkebjergskolen Odense
- Jacob Mortensen, Leder hos UU Slagelse, repræsentant fra UU Danmark
- Kamilla Rothe Nissen, PhD, overlæge, Kennedycentret
- Helle Kjærhus Nørgaard, Pædagogisk konsulent, STUK, Undervisningsministeriet
- Thomas Sonne, formand for Landsforeningen for forældre til blinde og svagsynede (LFBS)
- Diana Stentoft, Forretningsudvalgsmedlem, Dansk Blindesamfund
- Birgitte Ø Aagaard, Leder PPR Kolding, repræsentant fra Landssamrådet for PPR

Projektledeelse: Berit Houmølle, vicecenterleder/områdeleder, Synscenter Refsnæs

Projektsekretariat- og redaktion er varetaget af Videns- og Udviklingsenheden ved Synscenter Refsnæs:

Bendt Nygaard Jensen, videnskonsulent, Rikke Kannegaard, informationsspecialist og Katja Nørgaard Hansen, projektmedarbejder.

Grafisk tilrettelæggelse: Michael Lund. Fotos og illustrationer: Colourbox/Synscenter Refsnæs

INDHOLD

1. Introduktion	4
1.1. Det 1-3 årige barn	5
2. Sociale kompetencer	6
2.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets sociale kompetencer	6
3. Kompenserende kommunikation	10
3.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnet i kompenserende kommunikation	10
4. Selvstændig levevis (ADL)	11
4.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at støtte barnets ADL udvikling og selvstændighed	11
5. Orientering og Mobility (O&M)	13
5.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre, for at understøtte barnets evne til at kunne orientere sig og færdes selvstændigt:	13
6. Sund fritid	14
7. Effektiv sansebrug	15
7.1. Synssansen	15
7.1.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets synssans	15
7.2. Høresansen	16
7.2.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets høresans	16
7.3. Føle-/berøringssansen (taktile sans)	16
7.3.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets taktile sans	16
7.4. Smag- og lugtesansen	17
7.4.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets smag- og lugtesans	17
8. Den motoriske udvikling 1-3 år	18
8.1. Grovmotorik	18
8.1.1. Hvad kan man som forældre og pædagog gøre for at støtte barnet i den grovmotoriske udvikling	18
8.2. Finmotorik	19
8.2.1. Hvad kan man som forældre og pædagog gøre for at stimulere barnets finmotorik	19
8.2.2. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets evne til et effektivt sansebrug	19
8.2.3. Tekniske hjælpemidler som kan være relevante for barnet	20
9. Referencer	21
10. Begrebsdefinitioner	23

1. Introduktion

Denne vejledning er en del af en samlet national vejledning med ni udvidede læringsmål for børn og unge med synsnedsættelse (0-17 årige med blindhed eller nedsat syn). Der er udarbejdet vejledninger til Indskoling, Mellemtrin, Udskoling, Småbørn/førskole, Overgange og Forældre/familie.

De udvidede læringsmål

Vejledningen er baseret på "De udvidede læringsmål" - en metodisk tilgang med specifikke læringsmål og indsatser for børn og unge med synsnedsættelse.

De udvidede læringsmål understøtter deltagelse i og inkludering under de almene mål i dagtilbud og skole, og har fokus på specifikke praktiske kompetenserende færdigheder, psykosociale forhold, sansning og motorik m.m.

Opnåelsen af disse udvidede læringsmål er en forudsætning for barnets udvikling, trivsel, leg, læring

og forståelse af den kontekst barnet indgår i under skiftende aktiviteter og fællesskaber.

Formål

Vejledningen giver viden, inspiration og handlingsanvisende råd til det pædagogiske arbejde med børn med synsnedsættelse, og formidler viden om god praksis tæt på dagtilbuddets og de fagprofessionelles hverdag og tilgange til pædagogik, didaktik, undervisning og læring. Vejledningen er et supplement til den specialrådgivning, der ydes på synsområdet af lokale synskonsulenter og det landsdækkende tilbud Synscenter Refsnæs.

Den primære målgruppe er ansvarlige institutionsledelser og fagprofessionelle i de dagtilbud, som møder børn med synsnedsættelse.

Forekomsten af børn med synsnedsættelse er relativ lav, og det er derfor sjældent, at institutioner og fagprofessionelle møder børn med synsnedsættelse.

Model De Udvidede Læringsmål

se. Ingen institution eller fagprofessionelle kan derfor forventes at have en forhåndsviden om, hvad en synsbedømmelse er og betyder i relation til barnets udvikling, leg, læring, deltagelse og inklusion under institutionens rammer, aktiviteter og mål.

Med vejledningen tilbyder vi dig viden og inspiration til det pædagogiske arbejde for børn med synsbedømmelse. Vi håber, du finder brugbar viden, som du kan omsætte til din praksis og dele med kollegaer. Det pædagogiske arbejde med barnet under de udvidede læringsmål giver mulighed for pædagogisk udviklingsarbejde og ny praksis i forhold til at styrke barnets livskvalitet og videre udvikling ved deltagelse i inkluderende børne- og læringsfællesskaber.

Vejledningen kan ses i sammenhæng med **Forløbsbeskrivelsen: Rehabilitering og undervisning af børn og unge med alvorlig synsbedømmelse**, som frit kan læses og downloades via **Social- og Boligstyrelsens hjemmeside**. Forløbsbeskrivelsen er Socialstyrelsens anbefalinger til tilrettelæggelsen af indsatserne for børn og unge med synsbedømmelse, bl.a. centrale faglige indsatser, organisering af indsatserne og samarbejdet mellem aktørerne omkring barnet.

1.1. Det 1-3 årige barn

En synsbedømmelse har stor indvirkning på barnets tidlige udvikling. Synskompenserende færdigheder, bevægelse, kognition og social interaktion er områder, der kræver særlig opmærksomhed og en indsats overfor børn med synsbedømmelse. Som en del af den tidlige indsats er det væsentligt, at personalet i barnets pasningstilbud samt forældrene får viden om, handlingsanvisende vejledninger og inspiration til at arbejde med de udvidede læringsmål i forhold til sociale kompetencer, kompenserende kommunikation, selvstændig levevis, orientering og mobility, effektiv sansebrug, tekniske hjælpemidler og sund fritid for at understøtte barnets deltagelse i de inkluderende fællesskaber, barnets trivsel, leg, læring og fortsatte udvikling.

Nedenstående anvisninger henvender sig primært til pædagogisk personale, men også til forældre.

Planlæg opstart i dagtilbud i god tid

Dagtilbuddet bør i god tid inden overgangen fra hjem til dagtilbud og mellem dagtilbud sikre og planlægge, at det pædagogiske personale har viden om barnet og barnets synsbedømmelse, og har forudsætninger og pædagogiske didaktikker til at støtte barnets udvikling, trivsel, leg og inklusion i læringsfællesskabet. Dagtilbuddet skal desuden sikre, at barnet kan færdes trygt og sikkert både inde og ude.

Det er vigtigt, at planlægningen starter med et netværksmøde mellem forældre, synskonsulent, PPR og dagtilbuddet, så viden om barnet og de særlige forhold vedrørende barnets synsbedømmelse bliver overleveret.

Synskonsulenten kan også vejlede i, om der er brug for støttetimer og om relevante kurser og tilbud for pædagoger i det tilbud barnet skal begynde i.

Læs mere om forberedelser til barnets opstart i dagtilbud i vejledningen **Overgange 0-6 år** i samme serie.

Læs også heri om, hvordan den integrerede institution Skovtrolden forberedte sig på at modtage et barn med blindhed for første gang.

2. Sociale kompetencer

Når barnet er omkring et år, tager udviklingen fart i forhold til sprog, motorik, social interaktion og leg.

Det er relevant at fokusere på indsatser, der fremmer inklusion i et visuelt domineret miljø. Barnet med synsnedsættelse får færre visuelle input, hvilket medfører, at barnet kan blive mindre nysgerrigt og opmærksomt. På sigt kan det betyde færre erfaringer og mindre viden set i forhold til et fuldt seende barn, som kan få overblik og forståelse på et øjeblik. Det er derfor vigtigt, at barnet støttes i sit naturlige initiativ, nysgerrighed og udforskertrang. Ofte er barnets sociale - og legeudvikling forsinket.

2.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets sociale kompetencer

- Beskriv barnets handlinger for barnet (du hopper, du rører, du klør dig osv.)
- Fortæl om lyde og handlinger i omgivelserne.
- Fortæl om relevante situationer.
- Vær helt tæt på barnet, så det kan imitere – vis barnet hvordan det kan lege ved handlingsinstruktion.
- Lad barnet være fysisk tæt på andre børn – gerne i små overskuelige grupper. Derved er det lettere for børnene at få kontakt, og det får mulighed for at imitere de andre børn.
- Barnet kan i kortere intervaller have behov for én til én kontakt for at lære nyt.
- Leg giv og tag lege, rim og remser, forventningslege. Disse lege øver barnet i at tage initiativ, at påvirke samspilspartneren og at tage imod input.
- Giv barnet feedback på dets egne følelser. Benævn barnets ansigtsudtryk og kropssprog. F.eks. "du smiler, du er glad".
- Kommentér også andre børns følelsesudbrud f.eks. "jeg kan høre Hassan græder, han er ked af det".
- Vær en god rollemodel. Deltag aktivt i leg og samspil.
- Stil som udgangspunkt de samme krav til barnet, som gør sig gældende i hele børnegruppen. Lær f.eks. barnet at vente på tur ved rutsjebanen.
- Det er vigtigt, at barnet med synsnedsættelse lærer at gøre noget for sig selv og for andre.
- Vær tydelig med dine egne følelser og sæt ord på dem.
- Vær nysgerrig på barnets humor og yndlingslege, da det ofte er et godt udgangspunkt og motivationsfaktor for sjove fælles oplevelser.

Læs mere om at understøtte barnets sociale kompetencer i disse udgivelser fra Synscenter Refsnæs, som frit kan læses og downloades via [Synscenter Refsnæs hjemmeside](#).

**Børn med synshandicap i daginstitution
Sådan kan du påvirke børns sociale leg
Leg og børn med synshandicap**

Og i:

Små blinde barn og lek med seende, pedagogens rolle af Bente Corneliussen & Torill Skjærseth, som frit kan læses og downloades via [Statpeds hjemmeside](#).

Foto: Colourbox

CASE

Eksempel på god praksis: Pædagogerne understøtter leg og inklusion

Frederik har blindhed og går i vuggestue i den integrerede institution Børnehuset Skovtrolden. Pædagogerne i Børnehuset har en vigtig opgave i at sikre Frederiks sociale inklusion i det visuelt dominerende miljø.

Indblik i Frederiks forløb

Frederik er 2,5 år og er født med blindhed. Frederiks familie består af mor, far og Frederik.

Frederik har tilknyttet en synskonsulent på det lokale kommunikationscenter i familiens hjemkommune. Synskonsulenten er uddannet indenfor synsområdet og har særlig erfaring indenfor småbørnsområdet. Synskonsulenten følger Frederiks udvikling i familien og i daginstitutionen med specialpædagogisk rådgivning og idéer til aktiviteter og samvær med Frederik. Sagsbehandleren fra kommunen og synskonsulenten koordinerer løbende indsatsen med Frederiks familie og giver vejledning om, hvilke muligheder for støtte, der er til stede.

Social inklusion

Den sociale inklusion handler om alle børns mulighed for deltagelse og inddragelse i børnefællesskaber. Hos barnet med blindhed, kan oplevelsen af funktionsnedsættelsen som begrænsende opstå i mødet med omgivelsernes krav og forventninger. En pædagogisk indsats, der understøtter barnets deltagelse i sociale fællesskaber og dets evne til fastholdelse af fokus i sociale interaktioner, er essentielt. Pædagogen må spille en aktiv rolle ved at sørge for aktiviteter, hvor alle børn kan være med. Hvis et barn med blindhed skal kunne deltage, kræver det viden om indretning og etablering af materialer, men den kommunikative del er af afgørende betydning. Her drejer det sig om, at pædagogen har overblik og synstolker ved at fortælle, hvad

der foregår, hvem er tilstede, hvis tur er det, hvad laver de andre børn med videre.

Inklusion hos børnehuset Skovtrolden

Forældre, synskonsulent og personale i Børnehuset Skovtrolden er meget opmærksomme på Frederiks sociale udvikling og på etablering af inkluderende legemiljøer, der sikrer alle børns mulighed for deltagelse.

Først og fremmest er det vigtigt for pædagogerne ikke at sætte Frederik i en "nu skal vi passe på dig boks". Frederik er et barn, der skal have lov til at prøve sig frem, ligesom alle andre børn.

Derudover har Frederik behov for særlig støtte på grund af sin synsnedsættelse. Børnehuset iværksætter en række tiltag, for at støtte Frederiks deltagelse og skabe et inkluderende børnefællesskab. Bl.a.:

Understøt børnene i at skabe en relation

De seende børn er interesserede i at skabe en relation med Frederik, men det kan være svært for børnene at vide, hvordan man skaber en relation uden at bruge øjenkontakt. Her understøtter pædagogerne de andre børns initiativer til kontakt med Frederik, ved f.eks. at sige "jamen, du kan da bare sige hej og æ ham på skulderen, og så siger Frederik sikkert hej igen".

Desuden forklarer pædagogen de andre børn, hvorfor Frederik ikke reagerer på visuel kommunikation og hvorfor Frederik ofte rører ved de andre børns ting, ved f.eks. at forklare at Frederik ser ved at mærke. Pædagogerne tager udgangspunkt i at forklare, hvorfor Frederik gør, som han gør i specifikke situationer, fremfor at italesætte at Frederik gør som han gør, fordi han er blind.

Pædagogerne lærer også alle børn at sige hinandens navne, når de taler sammen, da det kan hjælpe Frederik til at finde ud af, hvem, der er med i legen omkring ham.

Sørg for at barnet kan finde rundt

Børnehuset har gjort meget ud af at indrette legerum (inden- og udendørs) og organisere legetøj, så Frederik nemt kan finde ud af, hvor han er, og hvor legetøjet er. På den måde kan Frederik bedre være med i legen med de andre, fordi han ikke skal bruge kræfter på at orientere sig, og fordi han kan finde legetøjet frem, uden at skulle spørge om hjælp.

Derudover har pædagogerne i samarbejde med synskonsulenten indøvet faste ruter på legepladsen med Frederik, så han selv kan finde frem til sine yndlingsaktiviteter, f.eks. sandkassen og rutsjebanen.

Fasthold børnene i legen

Frederik viser interesse for de andre børn, men har nogle gange svært ved at være med, fordi børn i den alder hurtigt går videre til næste aktivitet, og ofte løber fra sted til sted.

Her understøtter pædagogerne Frederiks deltagelse i legen ved at fastholde både ham og de andre børn i den leg, de har gang i. Hvis børnene leger, at de bygger isvafler, kan det evt. være at spørge ind til, hvilken is, der er børnenes yndlings is eller hvilken is, de putter i isvaflen. På den måde fastholdes børnene i legen i længere tid.

Tag udgangspunkt i barnets initiativer

Pædagogerne er opmærksomme på at bakke op om de initiativer, Frederik tager og støtter og guider ham i, hvordan han gør det.

Et udviklingsmål som Børnehuset, synskonsulent og forældre har opstillet for Frederik er, at han viser de andre børn, at han har masser af kompetencer at byde ind med. Helt konkret arbejdes der med, at Frederik viser de andre børn ting i bøger, legesager osv. Pædagogerne vil lære ham at tage de andre børns hænder og føre dem derhen, hvor han finder noget interessant, så der kan skabes "Det fælles tredje" og fælles opmærksomhed. Det er vigtigt for Frederiks selvværd og selvtillid, at det ikke kun

er de andre børn, der viser ham noget, men at han også tager initiativ og viser de andre børn noget.

Indøv faste rollelege

Frederiks primærpædagog Anna øver bestemte lege sammen med Frederik. F.eks. har de øvet sig i at lege køkken, så Frederik ved, hvor de forskellige ting i køkkenet er, kender indholdet i kassen med legemad, og ved, hvad det er, han tager op af kassen. På den måde bliver han god til legen og kan byde ind med noget, når han leger legen sammen med de andre børn.

3. Kompenserende kommunikation

Barnet med synsnedsættelse kan have behov for at lære kompenserende strategier til kommunikation, da de visuelle input ikke er tilgængelige for barnet. Barnet kan have sværere ved at danne sig et overblik, det kan have svært ved at se billeder i bøger eller at finde sin egen garderobe eller madkasse.

3.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnet i kompenserende kommunikation

- Inddragelse af konkrete – brug konkrete på legekasser, ved garderobepladsen, i forbindelse med valg af sange, ved historiefortælling og højtlesning m.m.
- Taktile kendemærker.
- Punktafmærkning.
- Forstørrelse af billeder. Brug evt. CCTV skærm.
- Visuelt billedmateriale skal være i gode kontraster, klare farver, forenklede billeder.
- Brug mat laminering for at undgå genskin og refleks.
- Anvendelse af punktbelysning, dvs. lys på det barnet skal kigge på.
- Skab genkendelighed og forudsigelighed omkring tilbagevendende aktiviteter som spisning, samling mv.

4. Selvstændig levevis (ADL)

ADL står for "Almindelig Daglig Levevis". ADL består af en række aktiviteter, som har det til fælles, at de er daglige og udføres på en rutinemæssig måde. Det er en række færdigheder, der blandt andet knytter sig til aktiviteter som måltider, personlig pleje og påklædning mv.

En synsnedsettelse medfører ofte udfordringer i forhold til, at kunne tage aktiv del i hverdagens aktiviteter, hvis omgivelserne ikke er opmærksomme på det. Barnet kan have svært ved at imitere og selvkorrigere under iagttagelse. Det er nødvendigt, at omgivelserne bevidst tilrettelægger dagligdagen, så barnet får mulighed for at tilegne sig færdighederne. Dette for at undgå at manglende selvstændighed bliver et vilkår i livet.

Netop god mestringssevne til at kunne klare hverdagens aktiviteter i dagligdagen på lige fod med de andre børn, er med til at fremme selvstændighed og selvværd, og medvirker til højere grad af aktiv social deltagelse.

Børn med synsnedsettelse lærer ikke automatisk at blive selvhjulpne. De har eksempelvis brug for at vide, hvordan man gør, hvor tingene er og kende til rækkefølgen i en aktivitet. Hele tiden skal forventninger og krav selvfølgelig sættes i perspektiv til barnets udviklingsniveau. Barnet har desuden behov for masser af tid for at fange helheden i en aktivitet.

At indarbejde nogle faste rutiner i hverdagen i form af faste rækkefølger i de enkelte situationer, er med til at skabe genkendelighed, forudsigelighed og tryghed for barnet. Dette gælder allerede i den helt tidlige levealder, når barnet bades, tørres om munden, løftes ned fra stolen, skal have hue på osv. Når man bevidst forbereder barnet i dagligdagssituationer, undgår barnet overraskelser, og vil selv helt naturligt begynde at tage del i aktiviteterne.

Vær altid opmærksom på lysforhold, godt arbejdslys, farvekontraster, faste pladser, systemer i skabe og skuffer etc.

Den lokale synskonsulent kan løbende medinddrages i forbindelse med mål og ønsker i forhold til barnets læring af ADL færdigheder i hverdagen.

Foto: Synscenter Refsnæs

Der findes ofte mange råd og idéer knyttet til den enkelte færdighed, som desuden også altid må relateres til det enkelte barns udvikling.

Når et barn får mulighed for at tilegne sig praktiske færdigheder, at kunne vælge, at sige til og fra, udvikles barnets selvstændighed, selvtillid og selvforståelse.

4.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at støtte barnets ADL udvikling og selvstændighed

- Giv barnet små praktiske opgaver i hverdagen – tage hagesmækken af, rive køkkenrulle af, smide affald i skraldespanden, rydde op, tage tøj ud af vaskemaskinen, vaske hænder, kravle op og ned af stolen.
- Giv barnet god tid og mulighed for gentagelser.
- Tilrettelæg aktiviteterne med fokus på alle sanserne.
- Hold god struktur og orden. Ting bør have faste pladser.
- Lad barnet komme tæt på det, der sker.

- Hav hele tiden fokus på, hvordan du kan gøre dig selv overflødig ved at lære barnet at gøre ting selv. Lær barnet at drikke af koppen, spise selv, pakke madpakken ud, tage tøj af og på mv.
- Giv realistisk feedback, dvs. kommentér på barnets handlinger i stedet for at være vurderende.
- Lad barnet prøve selv og støt barnet i at udvikle gode strategier.

Læs mere om at understøtte barnets ADL-færdigheder i disse udgivelser fra Synscenter Refsnæs, som frit kan læses og downloades via [Synscenter Refsnæs hjemmeside](#):

**ADL – træning på de tidligste trin
ADL – personlig hygiejne, af – og påklædning**

Og i udgivelsen fra IBOS, som frit kan læses og downloades via [IBOS' hjemmeside](#):

Med kniv og gaffel. Om at spise, når man er blind eller svagsynet

Foto: Synscenter Refsnæs

5. Orientering og Mobility (O&M)

Når barnet er 1-3 år, bevæger barnet sig i højere grad rundt i rummet. Omgivelsernes indretning har betydning for barnets mulighed for at færdes. Netop tilgængeligheden og det at kunne færdes selvstændigt, er af afgørende betydning for barnets mulighed for deltagelse i sociale sammenhænge og leg mv.

5.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre, for at understøtte barnets evne til at kunne orientere sig og færdes selvstændigt:

- Indret små legemiljøer som adskiller sig fra hinanden, så barnet opbygger mentale kort og begynder at lære små ruter.
- Anvend konsekvent begreberne højre og venstre, når du guider. Barnet må lære at agere korrekt på instruktioner som foran, bagved, langs med, til siden, oppe, nede, under, over, på, i osv. Det er vigtigt for barnets selvstændighed, at det kan guides, og ikke altid skal ledsages.
- Brug ovenstående begreber i forbindelse med leg og dagligdags aktiviteter.
- Vær opmærksom på underlag og tal om, hvordan det mærkes og høres.
- Arbejd med lyd som retningsangivende og til afstandsbedømmelse. Du kan f.eks. lade barnet kravle efter en bjælde eller klokke, eller du kan lave en lyd på barnets stol, så det selv kan finde hen til den.
- Brug ekkolokalisering – gør barnet opmærksomt på, at omgivelserne reflekterer lyde alt efter overflader og åbninger. Når barnet aktivt producerer lyd modtager det auditiv information fra omgivelserne.
- Giv tid til selvstændig udforskning.

Læs mere om at understøtte barnets orientering og mobility i disse udgivelser fra Synscenter Refsnæs, som frit kan læses og downloades via [Synscenter Refsnæs hjemmeside](#):

Mobility med blinde småbørn. Metoder og inspiration

Mobilitystokke og blinde småbørn

Mobility som metode til at forebygge passivitet hos blindfødte børn

6. Sund fritid

I denne alder går nogle børn til mor-barn-gymnastik, svømning, rytmik osv. Mange familier tager også gerne på udflugter til f.eks. legeland, på legepladser, zoologisk have osv.

- Det kan være en rigtig god idé at tage i svømmehallen nogle gange inden opstart, så barnet kan vænne sig til omgivelserne, vandet, lydene osv. Vælg et tidspunkt, hvor der ikke er mange andre. Det kan tage tid for alle børn at vænne sig til en ny aktivitet, men barnet med synsnedsættelse har brug for ekstra tid, ro og gentagelser.
- Det samme gør sig gældende for rytmik og andre aktiviteter. Det kan tage tid at vænne sig til omgivelser, lyde osv.
- Det er sandsynligt, at barnet med synsnedsættelse udtrættes hurtigere end de andre børn, og barnet kan have et udtalt behov for at være helt tæt med sin voksen, fordi det er tryggest.
- Mærk efter om dit barn kan overskue og er tryk i aktiviteten, eller om det måske skal være ældre, før det starter.
- Vælg gerne aktiviteter, som giver mulighed og tid til at sanse, opleve, lære og forstå verden omkring.
- Hav fokus på konkrete oplevelser, hvor det er muligt at komme tæt på.
- Tag gerne det samme sted hen flere gange i træk, idet det giver mulighed for flere og nuancerede oplevelser med stedet samt kendskab, tryghed og erfaring med stedets muligheder.
- Tag evt. noget med hjem derfra, som kan kigges på/opleves igen og igen.
- Medbring mulighed for at tage billeder (og forstørre) samt lave filmklip og lydclip/optagelser.
- Sæt ord på det der foregår og jeres oplevelser. Hvad kan vi se? Hvad kan vi høre? Hvad kan vi lugte/mærke/smage? Dette er med til at etablere og opnå fælles opmærksomhed.

Foto: Synscenter Rejsnæs

7. Effektiv sansebrug

Når vi er i verden, bliver vores sanser hele tiden udfordret og stimuleret af de sociale og fysiske omgivelser. De sansemæssige informationer lagres i kroppen som en erfaring, og det bliver vores forståelse af verden. Vi tolker, opfatter og husker sansestimuli, også kaldet perception. Perception er den betydning, som hjernen tillægger sanseinformationerne.

Børn registrerer, sorterer, bearbejder og organiserer konstant alle sanseinput fra kroppen og fra omgivelserne. Børn bruger ca. de første 7-8 år på organisering af sanseoplevelser i nervesystemet og udvikle sanseintegrationen. Har barnet et velintegreret sansesystem, reagerer det målrettet og passende på de sanseindtryk, det modtager. Hvis ikke sanseindtrykkene er velintegrerede kan barnet evt. overreagere eller underreagere på sansestimuli. Ved over- og underreaktion på sansestimuli kan det ses på barnets adfærd. F.eks. kan barnet ikke lide at få hovedet nedad, bliver bange ved høje lyde, bliver vred ved berøring, være kræsen og ikke lide forskellige konsistenser eller lugte, er klodsede, rører ved alting/mennesker, bevæger sig eller rokker ofte.

Børn med synsnedsættelse kan komme til at virke mere bange/sansesarte eller mere urolige/opsøgende i deres adfærd end andre børn. F.eks. fordi barnet ikke kan tjekke, hvor lyden kommer fra med synet, eller hvem/hvad der uventet rørte det. Hos børn med synsnedsættelse opleves det ofte, at det tager længere tid at oparbejde et sensorisk erfaringsgrundlag. Alle sensoriske systemer er afhængige af stimulation for at udvikle sig. Hvis barnet mangler stimulation eller får for store udfordringer, kan det påvirke barnets udvikling i forhold til brug af sanser. Uden at ville det, kan den voksne komme til at hæmme den sensoriske og motoriske udvikling, fordi barnet bliver tilbudt for meget eller måske for lidt hjælp.

Hvis barnet ikke lærer af sine erfaringer over tid, eller hvis du er bekymret for barnets grov- eller finmotoriske udvikling, er det væsentligt, at du kontakter barnets synskonsulent. Synskonsulenten kan foretage en vurdering af barnet og eventuelt indstille til en udredning af barnets sansemotoriske, fin- og grovmotoriske udvikling på Synscenter Refsnæs med henblik på at udarbejde en videre forløbsstrategi for barnet.

Læs videre og få anvisninger til, hvordan du understøtter barnets syns-, høre-, føle/berørings og smag- og lugtesans.

7.1. Synssansen

Der bør være vedvarende fokus på barnets funktionelle syn. Synet udvikles måske og situationen kan ændres. Vær opmærksom på barnets orienterings- og arbejdssyn, farve og kontrastsyn, og om og hvordan barnet udnytter det i dagligdagen.

Ved tvivl om ændringer i barnets syn bør der tages kontakt til synskonsulenten med henblik på en synsudredning af barnet.

7.1.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets synssans

- Leg legen "find ting med samme farve".
- Brug kasket eller solbriller, når barnet er udendørs, hvis det er lysfølsomt.
- Vær opmærksom på, hvornår dit barn udviser synsinteresse og læg mærke til, om barnet har farvepræferencer eller favoritlegetøj.
- Bevæg objekterne/legetøjet, så barnet bliver gjort opmærksom på, at det er der.
- Leg med lommelygter, lavalamper, boblerør.
- Kig i bøger og billeder med tydelige og enkle motiver med gode kontraster.
- Leg med balloner og bolde, så barnet øver sin øje/hånd koordination og bedømmelse af afstand, fart og kraft.
- Vær opmærksom på om barnet overstimuleres af for mange synsindtryk ad gangen. At bruge sit syn er udtrættende og kan gøre barnet utrygt.

7.2. Høresansen

Hav fortløbende fokus på hvordan barnet benytter hørelsen til at orientere sig, og til at få information om personer, afstande og aktiviteter i omgivelserne. Der kan leges lege, der fordrer den auditive sans/ auditive opmærksomhed.

7.2.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets høresans

- Find uret – et minatur /vækkeur/dyr med musik gemmes og børnene skal finde det.
- Leg med en tom paprulle fra toiletpapir eller køkkenruller. Der kan eksperimenteres med at lave små huller, som tildækkes med transparent papir, som vibrerer når barnet snakker/råber i røret.
- Optag hverdagslyde og lyt sammen til dem.
- Nogle børn kan have en lav tolerance overfor lyde. Vær især opmærksom på de lyde, børnene ikke selv kan styre, det kan gøre dem bange og forskrækkede. F.eks. støvsuger, offentlige toiletter osv. Hjælp barnet ved at gøre dem opmærksomme på at der kommer en lyd og hvad det er, eller få barnet til selv at være med til at starte/tænde for lyden.

7.3. Føle-/berøringssansen (taktile sans)

Børn med synsnedsættelse kompenserer ofte i høj grad med følesansen/den taktile sans. De er ofte meget opmærksomme og nysgerrige med hænderne. Det er derfor vigtigt, at den taktile sans inddrages i dagligdagens aktiviteter, lege og spil. Udvikling af den taktile sans er af afgørende betydning for at understøtte synet, mærke detaljer samt at danne sig et indre billede af en genstand. Jo bedre den taktile sans er udviklet, jo flere informationer og detaljer får barnet igennem fingrene, og har derved bedre forudsætninger for f.eks. at lære punktskrift senere i livet.

Foto: Synscenter Refsnæs

7.3.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets taktile sans

- Præsenter barnet for forskellige overflader og materialer, så barnet kan udvikle den taktile skelneevne. Lær barnet at skelne mellem forskellige og ens former og størrelser. Skelne genstande fra hinanden (små/store, runde/firkantet, hårde/bløde, kolde/varme, ru/glatte).
- Fortsat opmærksomhed på at udvikle barnets fingerkræfter ved at præsentere barnet for legetøj, der kan trækkes, skubbes, drejes, trykkes, lynes og puttes ind i.
- Giv barnet forskellige taktile oplevelser med dej, modellervoks, sand/vand, papir/lim, fingermaling med forskellige materialer, rive i forskellige papirtyper.
- Byg togbane, kuglebane, tårne med klodser mm.
- Sørg for at have børnebøger med punktskrift i vuggestuen/børnehaven. Disse kan gratis bestilles i **Mediateket** hos **Synscenter Refsnæs**.
- Skriv barnets navn med punktskrift på eksempelvis dymotape og placér det på barnets garderobeplads, på dets krus, madkasse mv.

- Vær opmærksom på om barnet reagerer uhensigtsmæssigt på at røre ved forskellige overflader, konsistenser og temperaturer. Præsenter genstande ved at italesætte og røre ved genstanden sammen med barnet, lad evt. barnet lægge sine hænder ovenpå den voksnes hænder, så den voksne er den med kontakten til genstanden.

7.4. Smag- og lugtesansen

Smags- og lugtesansen er to sanser, som hører tæt sammen. Både lugte- og smagsoplevelser kan virke tiltrækkende eller frastødende og er for den enkelte en individuel oplevelse. Stimulering og udvikling af smags- og lugtesansen er med til at sikre barnets overlevelse, og er en sans, som barnet bruger til genkendelse af genstande og mennesker. Børn med stærk synsnedsettelse og blindhed har brug for at få disse sanser stimuleret varieret og italesat af den voksne.

Foto: Synscenter Refsnæs

7.4.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets smag- og lugtesans

- Lad barnet dufte til blomster, nyslået græs, tang på stranden eller til madvarerne, når der skal laves mad. Få en god snak omkring lugtene, hvad det er, og om det dufter godt.
- Præsenter barnet for forskellige dåser med dufte (en lille plastbeholder med låg eller små stof poser eller teposer).
- Lav duft-memory med barnet.
- Lav et krydderurtebed, som barnet kan dufte, plukke og røre ved.
- Leg "gæt en duft".
- Tilbyd barnet forskellige smagsoplevelser. Tal om hvordan noget kan smage f.eks. sødt, surt, stærkt, bittert, salt.
- Nedsæt brug af stærke dufte (parfume, vaskemiddel), da disse kan virke overvældende på barnet.
- Hvis et barn afviser fødevarer, skal man overveje, om det er smagen, lugten, konsistensen eller temperaturen, det reagerer på.
- Børn med stærkt nedsat syn/blindhed kan have en langsommere tilvænning til forskellige smagsoplevelser og der kan komme mindre variation i deres mad. Børn som konstant og tidligt er blevet introduceret til forskellige sanseoplevelser i de daglige aktiviteter, f.eks. leg med mad, rørt forskellige strukturer igennem leg både udendørs/indendørs, i badet osv., har større succes ved måltiderne.

8. Den motoriske udvikling 1-3 år

Sansestimulerende indsatser skal hjælpe barnet til at bruge og fortolke sanseindtryk, herunder det funktionelle syn, hørelse, berøring, smag og lugt. Særlig tidlig fokus på barnets finmotoriske udvikling omkring hånd – og fingermotorik har stor betydning for barnets taktile opmærksomhed, men den grovmotoriske udvikling er grundlæggende for håndens finmotoriske udvikling.

I denne periode kommer barnet op at stå, øver sig i at bevæge sig rundt og er i fuld gang med at udvikle sig sanse-motorisk. Barnet øver blandt andet sin balance, koordination, stabilitet, rum/retningssans, øje/hånd koordination og udvikler sin finmotorik. Derfor er det vigtigt, at dem omkring barnet gør leg og bevægelse muligt hver dag både hjemme og i institution. Barnet med stærk synsnedsættelse/blindhed vil ikke altid selv opsoge de muligheder, der er for leg og bevægelse i omgivelserne og de skal derfor hjælpes til det.

Foto: Synscenter Refsnæs

8.1. Grovmotorik

Barnet har brug for variation af kropsstillinger for at udvikle sit bevægelsesmønster og kropsstabilitet. De sætter sig i hug, rejser sig, sætter sig osv. Barnet med synsnedsættelse har ofte nedsat balance og bruger dets ressourcer på at lytte og føle sig frem. Dette kan i nogle tilfælde have en passive-rende effekt. Derfor skal barnet hjælpes til at afslutte og tage initiativ til en ny aktivitet for at udvide deres bevægelsesrepertoire.

8.1.1. Hvad kan man som forældre og pædagog gøre for at støtte barnet i den grovmotoriske udvikling

- Sang og bevægelseslege som indbefatter at røre ved egne kropsdele.
- Sæt altid betegnelser på kropsdele og højre/venstre side.
- Guid barnet til at lege i forskellige stillinger og have legetøj i forskellige niveauer f.eks. på gulvet, i knæhøjde, stående.
- Guid barnet ind i stillingsskift f.eks. firestående, i hugstående til knæstående til frierstilling eller bjørnestilling (fødder og hænder i gulvet med numsen i vejret). Barnet skal være aktivt med i stillingsskiftene, så barnet ikke kommer ind i stillingerne på "magisk" vis. Altså at den voksne gør det for barnet uden at barnet skal gøre noget aktivt for det.
- Lad barnet kravle op og ned at små skamler/stole/sofaen.
- Når barnet kommer op at stå, lad det gå langs med en væg eller rundt om et bord, barnet kan have brug for flere pauser til at mærke og lytte.
- Lad barnet skubbe en dukkevogn eller lign. med tyngde i foran sig.
- Hop på gulvet, i sengen eller madras.
- Rutsje og gynge.

- Balancebaner med puder i forskellige størrelse og hårdheder.
- Leg med bolde og balloner med lyd i.
- Snurre/danse/tumle lege med de voksne.
- Skub og træk i et reb med den voksne.
- Leg hest, hvor barnet har fat i en snor og løber i ring omkring den voksne. Hurtige start, stop og ændring af retning er noget barnet med synsned sættelse ikke gør automatisk. Prøv at få disse elementer med i legen.
- Gå trillebørsgang, slå kolbøtter og trille.
- Stopdans.
- Finde ting hvor barnet kan putte noget i f.eks. puttekasser, sparegrise, dåser osv.
- Stable tårne.
- Åbne/lukke låget på dåser.
- Musikinstrumenter som barnet kan trykke på, rasle med osv.
- Lege i sandkassen.
- Legetøj med forskellige tyngder.

8.2.2. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets evne til et effektivt sansebrug

- Præsenter barnet for forskellige overflader og materialer, så barnet kan udvikle den taktile skelneevne.
- Fortsat opmærksomhed på at udvikle barnets fingerkræfter ved at præsentere barnet for legetøj, der kan trækkes, skubbes, drejes, trykkes, lynes og puttes ind i.
- Giv barnet forskellige taktile oplevelser med dej, modellervoks, sand/vand, papir/lim, fingermaling med forskellige materialer, rive i forskellige papirtyper.
- Lær barnet at skelne forskellige og ens former og størrelser.
- Byg togbane, kuglebane, tårne med klodser mm.

8.2. Finmotorik

Den grovmotoriske udvikling er grundlæggende for håndens finmotoriske udvikling. Flere af de grovmotoriske lege er derfor også med til at udvikle finmotorikken og fingerkræfterne. Når genstande skal undersøges, skal barnet med stærk synsned sættelse/blindhed have genstanden ind foran sig, så det er muligt at bruge begge hænder til at undersøge med. Hvis barnet kun bruger den ene hånd til at røre med, prøv da at opfordre barnet til at involvere den anden hånd også.

8.2.1. Hvad kan man som forældre og pædagog gøre for at stimulere barnets finmotorik

- Inddragelse i hverdagsaktiviteter, selv tage tøj af og på, være med i køkkenet, bage osv.
- I spisesituationen: lad barnet have sin egen ske/gaffel og være med til at spise. Dette tager lang tid for et barn med blindhed at lære, derfor skal barnet involveres så tidligt som muligt.
- Lad barnet selv holde på kruset, når det drikker.
- Lægge i kasser og tømme ud lege – dette er med til at udvikle håndgrebet.
- Brug legetøj hvor det er tilladt at hamre og banke på/med.

For børn med blindhed:

- Skriv barnets navn med punktskrift på eksempelvis dymotape og placér det på barnets garderobepads, på dets krus, madkasse mv.
- Sørg for at have børnebøger med punktskrift i vuggestuen. Disse kan gratis bestilles i **Mediateket** hos **Synscenter Refsnæs**.

8.2.3. Tekniske hjælpemidler som kan være relevante for barnet

Der kan være tekniske hjælpemidler, som kan være relevante for barnet at benytte som kompensation for synsnedsettelsen. Synskonsulenten kan vejlede om og udrede behovet for de rette hjælpemidler, samt lære barnet og de voksne omkring barnet, hvordan hjælpemidlerne bruges.

- Lydoptager.
- Dymotang.
- Blokklup og kikkert.
- CCTV.
- Læsepult/skråplade.
- Lysplade og arbejdslampe.
- Synsstimulerende apps til tablets.
- Mobilitystok.

Foto: Synscenter Refsnæs

9. Referencer

- Adelgaard TB (2018). **Situationsbestemt motivation. En kvalitativ undersøgelse af motivationsfaktorer og deltagelse hos børn med alvorlig synsnedsættelse i alderen 3 til 6 år i forbindelse med planlagte pædagogiske aktiviteter i dagtilbud.** Speciale i pædagogik. Odense: Syddansk Universitet, Humanistisk Fakultet.
- Allman C.B., Lewis S. & Spungin S.J. (eds.). (2014). **ECC Essentials. Teaching the Expanded Core Curriculum to Students with Visual Impairments.** New York, N.Y.: AFB Press, American Foundation for the blind.
- Bengtsson S., Mateu N.C. & Høst A. (2010). **Blinde børn – integration eller isolation? Blinde børns trivsel og vilkår i hjemmet, fritiden og skolen.** Kbh.: SFI.
- Bjørnholt H. (2005). **Småbørn med synshandicap - Idéer til samvær, leg og oplevelser.** Hellerup: Videnscenter for Synshandicap.
- Chen D. (ed.) (2014). **Essential elements in early intervention: visual impairment and multiple disabilities, 2. ed.** New York, N.Y.: AFB Press, American Foundation for the blind.
- Corneliussen B. & Skjærseth T. (2019). **Små blinde barn og lek med seende, pædagogens rolle.** Holmestrand: Statped.
- Dyssegaard C.B. & Larsen M.S. (2013). **Viden om inklusion.** Kbh.: Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning. Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet.
- Forløbsbeskrivelse: Rehabilitering og undervisning af børn og unge med alvorlig synsnedsættelse 0-18 år.** 2. udg. (2020). Odense: Socialstyrelsen.
- Greeley J.C. & McCall M.D. (2018). **Teaching Life Differently: The Expanded Core Curriculum for Babies and Young Children with Visual Impairment.** Watertown, Mass.: Perkins School for the Blind.
- Hasselström J. (u. år). **Jeg skriver med prikker. Tidlig stimulering af blinde småbørns interesse for bogstaver, ord og betydning.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Hou Olsen G. (red.) (2005). **Leg med din baby : 0-12 måneder.** Kbh.: Politiken.
- Husby S.I. et al. (1992). **Mobility som metode til at forebygge passivitet hos blindfødte børn.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Jeremiassen R. (2013). **Å se ved bevægelse.** Holmestrand: Statped.
- Junefelt K. (1987) **Blindness and Child-Adjusted Communication. Doctoral thesis.** Stockholm: Stockholm University, Faculty of Humanities, Department of Scandinavian Languages.
- Klingenberg O. et al. (2015). **Kunnskapsoversikt over forskningsfunn om læring hos barn og unge med synshemming.** Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS (Statped).
- Kreuter L. (2008). **Lege og aktiviteter - der styrker blinde småbørns fingerkræfter.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Kreuter L.H. (2010). **Mobility med blinde småbørn - Metoder og inspiration.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Kreuter L.H. (2014). **Mobilitystokke og blinde småbørn.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Lorentzen P. (2010). **Dialog med usædvanlige børn.** Århus: Materialecentret.
- Lyhne J. & Langhoff Nielsen A.M. (2017). **Udviklingsbilleder : barnets udvikling fra 0-10 år.** Kbh.: Dansk Psykologisk Forlag.
- Med kniv og gaffel – om at spise, når man har en synsnedsættelse. Gode råd og teknikker til at spise og overskue bordet** (u. år). Hellerup: IBOS, Institut for blinde og svagsynede.
- Minke M. (2008). **At læse sammen med børn.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Nielsen L. (1994). **Grib og du kan begribe, 2. red. udg.** Kbh.: SIKON.
- Nielsen L. (red.) (1991). **Rummet og jeg'et.** Kbh.: SIKON.
- Nissen C. (2018). **Sansemotorik og samspil - Forstå børn der er svære at forstå.** kbh.: Dansk Psykologisk Forlag.

Ourø Hansen L. (2008). **Børn med synshandicap i daginstitution**. Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Ourø Hansen L. (2008). **Leg og børn med synshandicap**. Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Overgange. Tema (2009). Tidsskriftet 0-14. Århus: Dansk Pædagogisk Forum.

Paarup L. (2006). **Leg med dit barn - 1-8 år**. Kbh.: Politikens Forlag.

Pedersen J. (2000). **ADL og børn med synshandicap**. Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Pedersen J. (1998). **ADL. Personlig hygiejne, af- og påklædning** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Pedersen J. (2015). **ADL-træning på de tidligste trin**. Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Pedersen J. (2008). **Sådan kan du påvirke børns sociale leg**. Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Pladsen K. & Solevåg I. (1995). **Barn og unge som er svaksynte. Håndbok for PP-tjenesten**. Oslo: Statped.

Punktskriftguide. Vejledning og anbefalinger vedrørende punktskriftindlæring hos børn og unge med alvorlig synsnedsættelse (2019). Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Sonksen P. (1994). **Vis mig hvad mine venner kan se : en udviklingshåndbog for forældre til blinde og svagsynede børn samt fagfolk**. Glostrup: Københavns Amts Sygehus i Glostrup.

Spliid L. & Wegloop M.V. (2016). **Leg med din baby - 0-12 måneder**. Kbh.: Politikens Forlag.

Sådan styrker du dit barns motorik gennem leg. Fra baby til skolebarn - så nemt kan det blive [2014](u. sted): Børn i balance. Lokaliseret 15. juni 2020 på: <https://www.boernibalance.dk/saadan-styrker-du-dit-barns-motorik-gennem-leg.pdf>

Vejledning vedr. lys og belysning. Til brug for fagprofessionelle, som vejleder børn og unge med synsnedsættelse samt børn og unge med synsnedsættelse og yderligere funktionsnedsættelser, 2. udg. (2020). Herning: DTHS, Danske Tale- Høre- og Synsinstitutioner, Vidensforum for Lys og Belysning.

Vester Olsen M. (2012). **Jakob - tak fordi det blev dig : tanker og digte om det at have et handi-**

cappet barn. Odense: Odense Kommune, Specialrådgivningen for småbørn.

Vognsen M.L. (2017). **Leg & balance - Intelligente bevægelseslege for børn 0-18 mdr**. Kbh.: Gyldendal.

Vollan A. & Hollakleiv M. (1998). Sosial inkludering med fokus på leik – Leik og sosial inkludering i barnehage, hjem, skole og fritid. **Synspunkt** 13(2): 28-39.

Winterø K. (red.)(2012). **12 måder at lægge dit barn på maven på - så der bliver sjovt og spændende for din baby**. Nyborg: Minimotion.

10. Begrebsdefinitioner

Definition af centrale begreber anvendt i vejledningen.

Kilder: Socialstyrelsens Forløbsbeskrivelse for børn og unge med alvorlig synsnedsættelse, Socialebegreber.dk, Lex.dk, IBOS.dk, Dansk Blindesamfund samt begreber defineret på baggrund i faglitteratur på synsområdet.

Blindhed: Manglende eller stærkt nedsat syn. En person, der ikke kan orientere sig ved synets hjælp, er blind. Det samme er tilfældet, når en person har svært ved at kommunikere pga. synsnedsættelse, da informationer imellem mennesker overvejende formidles via synsindtryk.

I Danmark er definitionen på blindhed, at skelneevnen eller synsstyrken er nedsat til 1/10 af det normale eller mindre; dette udtrykkes i synsbrøken 6/60 eller i decimaltal 0,1. Dette kaldes social blindhed og medfører f.eks., at man ikke er i stand til at genkende personer selv på kort afstand, og ikke kan læse almindelig skrift uden anvendelse af forstørrelseshjælpemidler. Blindhed kan også alene bestå i delvis bortfald af synsfeltet (sidesynet), således at der kun er bevaret en synsvinkel på ganske få grader (kikkertsyn).

Braille: Benævnes også som punktskrift. Er et taktilt, symbolsk medie. At punktskriften er taktil betyder, at man anvender følesansen for at opfatte de enkelte symboler. At den er symbolsk betyder, at man selv skal afkode symbolerne for at forstå betydningen. Punktskrift kan inddeles i bogstaver, tal og noder.

CCTV: En forkortelse af Closed Circuit TeleVision – fjernsynssystem i lukket kredsløb. Et CCTV er et forstørrelsesapparat. Det ligner en monitor/TV-skærm og fungerer ved, at man placerer en tekst eller andet under skærmen, hvor et kamera sender teksten/billedet op på skærmen og kan forstørres i meget stor grad. Graden af forstørrelse kan justeres, så selv en lille tekst kan blive meget stor. Desuden kan kontraster ændres, så det bliver så optimalt som muligt. Der findes både stationære og mobile modeller.

DTHS: Forum for Danske Tale-, Høre- og Synsinstitutioner.

DTHS er en landsdækkende sammenslutning for ledere af institutioner, der arbejder med rehabilite-

ring af borgere med tale- høre- og synsproblemer. Gennem DTHS aftales og vedligeholdes et fagligt netværk på området, med henblik på at sikre en fortsat vidensudvikling og udvikling af metoder i arbejdet med rehabilitering af borgere med tale- høre- og synsproblemer.

Hjælpemidler: Hjælpemidler afhjælper delvist eller helt en nedsat funktionsevne og gør dermed personen med funktionsnedsættelse mere selvhjulpne og øger muligheden for aktiv deltagelse. Samtidig kan hjælpemidler understøtte mange rutineopgaver, som ellers vil være umulig uden personlig støtte. Læs mere om hjælpemidler på synsområdet på Dansk Blindesamfunds hjemmeside: <https://blind.dk/fa-overblik-over-vigtigste-hjaelpemidler-til-blinde-svagsynede>

IBOS: Institutet for Blinde og Svagsynede – det nationale kompetence- og rehabiliteringscenter for unge og voksne i den erhvervsaktive alder.

Kommunikationscenter: En kommunal eller regional institution, der arbejder med rehabilitering af borgere med tale- høre- og synsproblemer. Synskonsulenter for småbørn og skoleelever er ansat i et kommunikationscenter eller en selvstændig institution med synsrådgivning. Kommunerne har kontrakter med disse institutioner.

Lysplade: En lysplade er et godt alternativ for børn, der har behov for meget lys. Den giver høj lystæthed og medfører øgede kontraster. Den tiltrækker i høj grad opmærksomhed på grund af attraktivt, struktureret materiale og reducerer visuelle distraktioner ved at trække opmærksomheden mod en overflade af begrænset størrelse. Synskonsulenten kan udrede behov for lysplade og vejlede barnet og fagprofessionelle om den pædagogiske anvendelse.

Nedsat syn: En fællesbetegnelse for forskellige grader af synsnedsættelse. Nedsat syn kan ikke korrigeres med normale briller og kontaktlinser og rammer begge øjne. Synsnedsættelsen er varig og kan ikke behandles med medicin eller operation. Se også Blindhed.

Punktskrift: Benævnes også som Braille. Er et taktilt, symbolsk skriftmedie. At punktskriften er taktil betyder, at man anvender følesansen for at opfatte de enkelte symboler som kan afkodes fra papir, elektroniske punktdisplays eller på skilte (f.eks. i en elevator), på medicinpakker, punkture m.m. At den

er symbolsk betyder, at man selv skal afkode symbolerne for at forstå betydningen. Punktskrift kan inddeles i bogstaver, tal og noder.

Synscenter Refsnæs: Det nationale specialpædagogiske ressource- og videnscenter for børn og unge med synsnedsættelse.

Synsfaglig specialviden: En højt specialiseret indsats, der bygger på viden fra kompetencegivende uddannelse, internationale forskningsresultater, evidensbaseret praksis samt kendskab til validerede metoder og programmer, i det omfang de findes og passer til danske forhold.

Synsfaglig specialviden kan omfatte følgende:

- Målgruppens udvikling. Aktuel viden om målgruppens udvikling, samt forhold som påvirker målgruppen, fx nye årsager til alvorlig synsnedsættelse og sociale forhold i målgruppen.
- Metoder til udredning. Aktuel viden om validerede metoder til udredning af udviklings-, kommunikations- og mobilitetsvanskeligheder forårsaget af alvorlig synsnedsættelse.
- Hjælpemidler. Aktuel viden om synshjælpemidler, anvendelse heraf og instruktion i anvendelsen.
  - Lovgivning. Aktuel viden om relevant lovgivning på social- og undervisningsområdet samt tilgrænsende relevant lovgivning.
  - Netværk. Deltagelse i synsfaglige netværk med videndeling nationalt og internationalt.
  - Vidensmiljøer. Deltagelse i synsfaglige og tværfaglige vidensmiljøer med sparring og supervision.
  - Inklusionsstrategier. Aktuel viden om inklusionsstrategier for målgruppen i almene tilbud og samfundsdeltagelse generelt.
  - Koordinering af forløb og sagsbehandling. Aktuel viden om sammenhængende, koordinerede og effektive forløb under hensyn til hensigtsmæssig ressourceudnyttelse.

Synskonsulent: En fagprofessionel med særlige synsfaglige kompetencer til rådgivning og undervisning af forældre, barn/elev og fagprofessionelle om relevant specialpædagogiske indsatser. Ansat på en synsrådgivning/kommunikationscenter.

Se mere under **Synsfaglig specialviden**

Synsnedsættelse: En synsnedsættelse er en begrænsning i en persons evne til at se som resultat af en funktionsnedsættelse i kroppens anatomi eller funktioner, eksklusiv de mentale funktioner. Evnen til at se omfatter f.eks. synsskarphed, synsfelt eller synskvalitet. Begrænsning dækker hele spektret fra betydeligt nedsat til fuldstændig ophævet funktion. Synsnedsættelse udgør kun en funktionsevnenedsættelse for så vidt som nedsættelsen rækker ud over det, der almindeligvis kan korrigeres for.

Synsregisteret: Register over alle børn i alderen 0-17 år, som har en synsnedsættelse. Synsregistret administreres af Øjenfunktionen på Kennedy Centret. En speciallæge i øjensygdomme er tilknyttet. Registreringen sker i henhold til Bekendtgørelse nr. 372 af 17/4 2007, Bekendtgørelse om videregivelse af oplysninger om børn og unge under 18 år med nedsat synsfunktion til og fra Synsregisteret. Når et barn er tilmeldt Synsregisteret betyder det, at barnet og dets forældre (samt daginstitution og skole) kan få vejledning og rådgivning af en lokal synskonsulent, hvis de ønsker det. Efter tilmelding til Synsregistret, vil der blive sendt orientering til kommunen samt til den lokale synskonsulent. Læs mere om Synsregisteret på Kennedy centrets hjemmeside: <https://www.rigshospitalet.dk/afdelinger-og-klinikker/hovedorto/oejenklinikken/for-fagfolk/synsregisteret/Sider/hvad-er-synsregisteret.aspx>

Synstolkning: En synstolkning består i at en seende person verbalt beskriver væsentlig ikke-verbal kommunikation i barnets/eleven's omgivelser, og som kan have betydning for barnets/eleven's tekstforståelse, virkelighedsopfattelse og læring. Synstolkeren kan være seende forældre, pædagoger, lærere og kammerater mm.

Taktile kendemærker: Fælles betegnelse for at genstande og omgivelser afmærkes med taktile (følbare) kendemærker, som understøtter mennesker med synsnedsættelse i at identificere og genkende objekter, lokationer og ruter.

Tekniske hjælpemidler: Dækker over forskellige tekniske, analoge og digitale hjælpemidler udviklet specielt til anvendelse af mennesker med synsnedsættelse. Hjælpemidlerne kan på forskellig måde kompensere for synsnedsættelsen og sikre brugeren lige adgang til information, kommunikation med omverdenen, uddannelse og beskæftigelse.

Udtrætning: En synsfunktionsnedsættelse medfører ofte mental og fysisk udtrætning i forbindelse med personens aktiviteter i hverdagen. Børn og unge med synsnedsættelse udtrættes ofte lettere end normaltseende. At skulle anstrenge sig for at se mest muligt, at skulle høre, føle og lugte sig til alt det en seende kan se i løbet af et øjeblik, kan være meget anstrengende. Hensigtsmæssig indretning, kendt miljø, genkendelige strukturer og god rettidig information kan i nogen grad afhjælpe dette ved specialpædagogiske indsatser.

DE UDVIDEDE LÆRINGSMÅL FOR BØRN OG UNGE MED SYNSNEDSÆTTELSE 0-17 ÅR I DAGTILBUD OG SKOLE
Handlingsanvisende vejledning til inkluderende fællesskaber og læringsmiljøer
Småbørn 1-3 år

Januar 2021.

ISBN: 978-87-940630-0-5 (trykt) & 978-87-940630-1-2 (elektronisk)

Udgivet af Synscenter Refsnæs

– Det nationale specialpædagogiske ressource- og videnscenter for børn og unge med synsnedsættelse

Kystvejen 112

4400 Kalundborg

Tlf. 59 57 01 00

www.synref.dk

Faglige bidragsydere til denne publikation:

Trine Berg Adelgaard (Tovholder), synskonsulent – CKV Syn, Center for Kommunikation og Velfærdsteknologi Odense

Stine Bersang Bach, synskonsulent – ISHD, Institut for Syn, Hørelse og Døvblindhed Aalborg

Elisabeth Hviid Rasmussen, synskonsulent – CKU, Center for Kommunikation & Undervisning Skive–Viborg

Eva Madsen, synskonsulent - Kommunikationscenteret i Region Hovedstaden

Ulla Mølgaard, synskonsulent – CHS, Center for Syn og Hjælpemidler Aarhus

Bonnie Dahlmann Petersen, synskonsulent – Synscenter Refsnæs

Publikationer i serien:

Småbørn 0-1 år

Småbørn 1-3 år

Småbørn/førskole 3-6 år

Overgange småbørn 0-6 år

Indskoling

Mellemtrin

Udskoling

Overgange 0-17 år

Forældre og familie 0-17 år

Vejledningerne ligger frit tilgængelige på www.synref.dk

©Synscenter Refsnæs

Publikationen kan frit citeres med tydelig kildeangivelse

REGION SJÆLLAND
SYNSCENTER REFSNÆS

- vi er til for dig